

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1992

VILNIUS 1994

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1992

VILNIUS 1994

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1992

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1992 metai

VILNIUS . MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA 1994

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija:

V. MERKYS (pirm.), A. TYLA (pirm. pavaduotojas), A. EIDINTAS, V. KAZAKEVIČIUS,
V. MILIUS, L. MULEVICIUS I, G. RUDIS, R. STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Redakcijos adresas:
T. Kosciuškos 30, 2600 Vilnius

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

REGINA LAUKAITYTE

LIETUVIAI VALSTYBĖS DŪMOJE

Valstybės dūmos veiklos laikotarpis yra vienas įdomiausių ir dramatiškiausių Rusijos istorijoje. Jis truko neilgai: 1906—1917 metais. Tai buvo paskutinis imperijos žingsnis į reformas, neišgelbėjęs jos nuo prazūties. Rusijos monarchija po 1905 m. Spalio 17 d. manifesto tapo parlamentine, tačiau iš visų jėgų stengėsi išsaugoti savo prerogatyvas. O revoliucijos apimta šalis siuntė į Valstybės dūmą radikaliausių reformų šalininkus. Neišvengiamas konfliktas išsprendė jei ne galutinė, tai akivaizdžia monarchijos pergalė — išvaikius opozicines Pirmąją ir Antrąją dūmą, Trečioji buvo išrinkta pagal naują rinkimų įstatymą, garantavusį vyriausybei lojalų atstovų daugumą.

Visose keturiose dūmose posėdžiavo ir lietuvių atstovai. Tiesa, jų buvo palyginti nedaug (pirmosiose dūmose — po 7, Trečiojoje ir Ketvirtojoje — po 4). Jie neturėjo ir negalėjo turėti didesnės įtakos Dūmos darbui, tačiau vien galimybė dalyvauti svarstant valstybės reikalus, taikiai kovoti dėl trokštamų teisių labai pagyvino lietuvių politinį gyvenimą. Rinkimai į Dūmą išryškino politinių jėgų svorį lietuvių visuomenėje, paskatino jų lyderius susitelkti ir parengti veiklos naujomis sąlygomis programas.

Straipsnyje nenagrinėsime oficialios atstovų veiklos Dūmoje: pasakytų kalbų ar darbo komisijose. Tai jau atspindi istoriografija¹, be to, negalėtų būti savitikslis, nesigilinant į XX a. pradžios vidaus bei užsienio politikos, agrarines ir kitas problemas. Mus domina kiek kitokie dalykai — Dūmos kuliarai. Tarp lietuvių atstovų nėra to meto politinių lyderių, apskritai mažai garsių pavardžių, tai daugiausia iki rinkimų niekam nežinomi valstiečiai ir inteligentai*. Ne politikai, o kai kurie net be didesnio išsilavinimo, iš gilios provincijos jie atsidūrė įstatymų leidėjų suole. Tad kaip orientavosi lietuviai Peterburge, kas lėmė jų politinius žingsnius?

Lietuvių istoriografijoje nėra net nuoseklaus Valstybės dūmos rinkimų bei jos veiklos aprašymo. Netgi enciklopedijose trūksta duomenų apie visus atstovus. Todėl, norėdami vėliau laisvai kalbėti apie asmenis, pirmiausia siūlome skaitytojui pastudijuoti lentelę.

* Tai lėmė rinkimų įstatymas, padalijęs gyventojus į kurijas: kaimo žmonės negalėjo rinkti miestiečių, o dauguma inteligentų neturėjo žemės nuosavybės cenzo, buvo išsiregistravę iš valsčių. Kunigai priskirti prie dvarininkų kurijos, tad į gubernijos rinkimus galėjo patekti tik jų balsais.

Lietuvių atstovai Valstybės dūmoje

Dūma	Atstovai	Gubernija	Kurija
I	Girnius Juozas g. 1876	Suvalkų	valstiečių
	Vitkauskas Petras g. 1876	Suvalkų	valstiečių
	Kubilius Juozas g. 1878	Kauno	valstiečių
	Lopas Laurynas g. 1879	Kauno	valstiečių
	Sabalis Juozas g. 1860	Kauno	valstiečių
	Jarulaitis Vincas g. 1859	Kauno	dvarininkų
	Milvydas Česlovas g. 1870	Kauno	dvarininkų
II	Bulota Andrius g. 1872	Suvalkų	valstiečių
	Leonas Petras g. 1864	Suvalkų	valstiečių
	Gudavičius Pranas g. 1876	Kauno	valstiečių
	Kumelis Povilas g. 1882	Kauno	valstiečių
	Kupstas Antanas g. 1881	Kauno	valstiečių
	Povylius Antanas g. 1871	Kauno	valstiečių
	Stašinskas Vladas g. 1874	Kauno	miestiečių
III	Bulota Andrius g. 1872	Suvalkų	valstiečių
	Keinys Pranas g. 1872	Kauno	valstiečių
	Kuzma Pranas g. 1877	Kauno	valstiečių
	Požėla Ignotas g. 1879	Kauno	valstiečių
IV	Laukaitis Juozas g. 1873	Suvalkų	valstiečių
	Yčas Martynas g. 1885	Kauno	valstiečių
	Januškevičius Mykolas g. 1886	Kauno	valstiečių
	Keinys Pranas g. 1872	Kauno	valstiečių

Partiškumas Lietuvoje	Frakcija Dūmoje	Išsilavinimas	Užsiėmimas per rinkimus
LDP	kadetų	pradžios m-la	ūkininkavo
LDP	kadetų	inžinerinis	ūkininkavo
artimas LDP	Darbo kuopa	2 kursai Žemaičių kunigų se- minarijos	ūkininkavo
artimas TLDP	Darbo kuopa	Žemaičių kunigų seminarija, 2 kursai Tartu veterinarijos instituto	ūkininkavo
TLDP	—	3 kursai Žemaičių kunigų se- minarijos	ūkininkavo
krikščionis demokratas	—	Žemaičių kunigų seminarija	kunigas
artimas kadetams	kadetų	Maskvos universitetas	advokatas
LDP	Darbo kuopa	Peterburgo universitetas	advokatas
LDP	kadetų	Maskvos universitetas	advokatas
artimas LSDP	socialdemokratų	Berlyno universitetas	gydytojas
artimas LSDP	socialdemokratų	6 gimnazijos klasės	ūkininkavo
LSDP	socialdemokratų	2 gimnazijos klasės	ūkininkavo
artimas LSDP	socialdemokratų	pradžios m-la	ūkininkavo
artimas LSDP	socialdemokratų	Maskvos universitetas	advokatas
LDP	Darbo kuopa	Peterburgo universitetas	advokatas
LDP	Darbo kuopa	pradžios m-la	ūkininkavo
LSDP	socialdemokratų iki 1909 m.	pradžios m-la	ūkininkavo
LDP	Darbo kuopa	pradžios mokykla	ūkininkavo
krikščionis demokratas	progresistų	Seinų kunigų seminarija	kunigas
viltininkas	kadetų	Tomsko universitetas	advokatas
LDP	Darbo kuopa	gimnazija	studentas
LDP	Darbo kuopa	pradžios m-la	ūkininkavo

Reikia paaiškinti, kad į lentelę įtraukti tie atstovai, kurie laikė save lietuviais ir bendradarbiavo Dūmoje. Visus ketverius rinkimus lietuviai laimėjo tik Suvalkų gubernijoje. Iš Kauno gub. į Dūmą važiuodavo ir žydų, lenkų bei rusų atstovų. Vilniaus gub. lietuviai dar nebuvo išbūdinę tautinio sąjūdžio, be to, statistikos suvestinėse čia vyravo baltarusių tautybės gyventojai. Dūmoje šiai gubernijai atstovavo daugiausia lenkų dvarininkai bei inteligentai, bendradarbiavę su kitų vakarinių gubernijų ir Lenkijos Karalystės atstovais. Į Trečiąją bei Ketvirtąją dūmą Vilniaus gub. valstiečių kurijoje išrinktas lietuvis M. Cijūnėlis, kaip ir kitataučiai, su lietuviais artimesnių ryšių nepalaikė.

Lentelėje nurodytas atstovų partiškumas Lietuvoje labai sąlygiškas, reikalaujantis gilesnių studijų. Čia greičiau atsispindi politinė orientacija. Net geriausiai organizuotos Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) remtų asmenų negalima tiesmukai laikyti jos nariais. Antai iš 5 Antrosios dūmos Kauno gub. atstovų, istoriografijoje laikomų socialdemokratais², berods, vien A. Kupstas priklausė šiai partijai³. V. Stašinskas ir P. Gudavičius, tik išrinkti Dūmon, pasiskelbė socialdemokratais, o A. Povylius buvo „įsitikinęs demokratas, artimiausias socialdemokratams“⁴. LSDP, oficialiai laikytos antivalstybine, lyderiai, matyt, sąmoningai ieškojo asmenų, kurių kandidatūroms negalėtų sukliudyti žandarų valdyba.

Lietuvos demokratų partijos (LDP) bei Tautiškosios lietuvių demokratų partijos (TLDP) nariai lentelėje sugrupuoti irgi gana sąlygiškai. Mat partijos veikė nelegaliai (t. y. oficialiai valdžios organų neregistruotos), todėl jų nariais galima fiksuoti tik pagrindinius asmenis. Be to, 1906—1914 m. LDP nebuvo vientisa, šakojosi į sroves, kurių vienos (pvz., J. Basanavičiaus vienyti tautiškieji demokratai) greitai nunyko, o kitos (Valstiečių sąjunga, viltininkai, kairieji demokratai — būsimieji liaudininkai socialistai) telkė jėgas naujoms programoms. 1906 m. pabaigoje—1907 m. socialdemokratų ir kairiųjų demokratų skirtumas pasidarė sunkiai įžvelgiamas, tad katalikų spauda juos vadino vienu „pirmievių“ vardu. Krikščionys demokratai iki 1917 m. partinės organizacijos (centro, vietinių skyrių) neturėjo, gyvavo kaip įtakinga politinė srovė, kurios narius pirmiausia vienijo kunigo luomas bei katalikų tikėjimo, bažnyčios interesai.

Dūmoje atstovai įsijungė į skirtingas frakcijas. Tai lietuvių partijų silpnumo, palyginti menkos įtakos rinkimuose remtiems asmenims požymis. Išimtį sudarė tik socialdemokratų partinė drausmė: vienintelis P. Kuzma drįso išstoti iš frakcijos, nes nesutiko su jos pozicija dėl žemės⁵. 1906 m. J. Basanavičius, optimistiškai vertindamas pokalbius su kadetų lyderiais dėl Lietuvos autonomijos, ragino lietuvius orientotis į šią partiją⁶. Tačiau į Pirmąją dūmą išrinkti asmenys, kuriuos J. Basanavičius laikė tuomet jo organizuojamos TLDP nariais ar jai „prielankiais“⁷, prisišliejo prie Darbo kuopos. Demokratai, priklausomai nuo kairumo, bendradarbiavo su kadetais arba Darbo kuopa. Tik 1912 m. rudenį LDP konferencija priėmė nutarimą, įpareigojantį jungtis į Darbo kuopos frakciją⁸.

Istoriografijoje teigiama, jog Dūmoje lietuviai įsiliejo į frakcijas, ir atskiros kuopelės nesudarė⁹. Šaltiniai leidžia tvirtinti, jog tai klaida. Pirmojoje ir Antrojoje dūmoje jie ne tik derino savo veiksmus, bet ir kvietėsi didesnę Peterburgo lietuvių inteligentų talką. Atskiros kuopelės klausimas buvo aktualus ir paskutinėse dūmose.

Lietuvių kuopelė Dūmoje

Pasiuntusi atstovus į Dūmą, Lietuva labai domėjosi jos darbu. Visi laikraščiai spausdino posėdžių stenogramų santraukas, net jei jose nebuvo lietuvių pavardžių. Nemaža vietos, ypač pirmųjų, daugiausia vilčių teikusių, dūmų gyvavimo laikotarpiu spauda skyrė specialiai atstovų veiklai apžvelgti. Kadangi lietuvių Dūmoje tebuvo saujelė (iš maždaug 500 narių), visos Lietuvos politinės jėgos ragino juos jungtis į kuopelę ir vieningai veikti krašto reikalais. Pats didžiausias Lietuvos lūkestis buvo krašto autonomija su visuotiniais, lygiais bei tiesioginiais rinkimais išrinktu seimu Vilniuje. Seimas turėjo tvarkyti kitus aktualiausius reikalus: žemės reformos, mokyklų ir kt. Visos lietuvių politinės partijos buvo įtraukusios šį tikslą į savo programas ir apibrėžusios norimą autonomiją. Jam vieningai pritarė Didžiajame Vilniaus Seime 1905 m. gruodžio mėn. susirinkę tautos atstovai. Tad visi lietuviai vyko į Peterburgą, turėdami vieną svarbiausią tikslą.

Pirmoji dūma pradėjo darbą Peterburge 1906 m. balandžio 27/gegužės 10 dieną*. Ją atidarė pats Rusijos imperatorius Nikolajus II. Žiemos rūmuose jis iškilmingai priėmė Valstybės dūmos ir Valstybės tarybos narius. Tai buvo istorinės dienos, įsirėžusios į amžininkų atmintį: gatvėse minios žmonių sveikino liaudies atstovus, vildamosi laisvės, žemės, amnestijos. Dūmos dauguma — kadetų bei Darbo kuopos frakcijos — iš tiesų buvo pasirengusios radikalioms reformoms (taip pat ir žemės), tačiau teturėjo teisę siūlyti jų projektus Valstybės tarybai bei vyriausybei.

Lietuvių grupelė Pirmojoje dūmoje buvo nedidelė — 7 žmonės. Išvakarėse, gegužės 9 d., jie susirinko aptarti būsimosios veiklos. Kartu su vietos inteligentais visą vakarą svarstė atstovų susivienijimo klausimą. Iš esmės buvo trys keliai: įkurti atskirą lietuvių deputatų frakciją (dėl negausumo to padaryti jie negalėjo — nebūtų aprėpę darbo komisijose, be to, kaip ir visos tautinės mažumos, lietuviai ieškojo rusų partijų paramos savo tikslams pasiekti), įsilieti į Dūmos frakcijas arba jungtis į vieną frakciją su imperijos vakarinių gubernijų atstovais. Šį kelią karštai siūlė į posėdį atvykęs Vilniaus gub. dvarininkų kurijoje išrinktas inžinierius B. Jałowieckis (Jałowiecki) (mokėjęs lietuviškai). Jis ragino vienytis Kauno, Suvalkų, Vilniaus, Gardino ir Minsko gub. atstovus¹⁰. Tokios grupės perspektyva jau buvo apsvarstyta gegužės 7 d. Lietuvos bei Baltarusijos atstovų pasitarime, kuriame dalyvavo ir L. Lopus, J. Kubilius, Č. Milvydas, V. Jarulaitis, Vilniaus gub. atstovai. Išryškėjo siekimas sukurti teritorinę 6 gubernijų deputatų parlamento

* Visos kitos datos nurodomos naujuoju stiliumi.

grupe, kuri palaikytų artimus ryšius su Lenkijos Karalystės atstovų frakcija¹¹. Šiame pasitarime dalyvavę lietuviai į sąjungą su kitų gubernijų atstovais, matyt, nelinko, todėl B. Jalovieckis atvyko dar kartą specialiai paagituoti. Nežinia, ar tame pačiame pasitarime, ar kiek vėliau lietuviai griežtai atsisakė vienytis su lenkais: „Mes, lietuviai, iš pradžios nedaug tereikalavome iš lenkų — vien tik, kad pripažintų mūsų, lietuvių, kultūrą, lietuvių kalbą ir kartą ant visados atsižadėtų lenkinti lietuvius. Šis klausimas buvo jiems atvirai pastatytas susirinkime Akademijoje, bet jiems nepatiko, ir mes, lietuviai atstovai, daugiau su baltgudžių atstovais, daugiausiai lenkais, nebesimatėme“¹², — rašė „Šaltiniui“ kun. V. Jarulaitis.

Lietuvių atstovai pasitarime nusprendė, jog geriausia būtų jungtis į vieną kuopelę ir įstoti į didesnę Dūmos frakciją. Po kelių dienų tokia kuopelė („lietuviškas ratelis“) buvo įsteigta; jai priklausė visi Dūmos nariai lietuviai¹³. Vis dėlto į frakcijas jie stjo savo nuožiūra, palaikydami su jomis ryšius arba tikėdami pažadais paremti Lietuvos reikalus.

Po 3 savaičių darbo Dūmoje atstovai sukviėtė antrą lietuvių inteligentų susirinkimą. Į jį atvyko apie 20 Peterburgo valdininkų, advokatų, dvasinės akademijos profesoriai kun. P. Būčys, J. Mačiulis-Maironis ir A. Dambrauskas-Jakštas. Susirinkusieji svarstė, kaip galėtų padėti atstovams, ir nutarė įkurti Peterburgo lietuvių patariamąjį biurą. Jam organizuoti išrinktas komitetas, kurį sudarė S. Pavalkis, A. Dubinskas, C. Bytautas, A. Moravskis, J. Zubrickas¹⁴ — visų politinių srovių žmonės. Komiteto nariai buvo įpareigoti išsiaiškinti, kiek Peterburgo lietuvių galėtų dirbti biure, ir sudaryti jo organizacijos projektą¹⁵.

Sprendžiant iš lietuvių spaudos, patariamasis biuras Peterburge buvo įkurtas ir veikė. Jo nariai, pasidaliję apskritimis, rinko atstovams adresuotus prašymus, paklausimus, atsišaukimus, tvarkė juos ir rengė medžiagą atstovų pasisakymams ar darbui komisijose. Visi raštai dėl Lietuvos autonomijos buvo perduodami juristui, kuris rengė paklausimą Dūmai¹⁶.

Lietuvių atstovų kuopelės ir inteligentų patarimojo biuro posėdžiai periodiškai vyko visą Pirmosios dūmos gyvavimo laiką, apie juos informavo Lietuvos spauda¹⁷. Diskusijose aktualiausi buvo Lietuvos autonomijos ir žemės reformos klausimai, kuriais savo nuomonę galėjo išsakyti visų politinių srovių veikėjai. Tai, kad lietuvių atstovų kuopelė gyvavo Pirmojoje dūmoje, abejonių nekelia. Juos vienijo ne tik bendri Lietuvos tikslai, bet ir panašios politinės pozicijos — visi buvo artimi demokratams. „Bendru ryšiu atstovams buvo Lietuvos Autonomija, mūsų direktyvomis buvo Vilniaus Seimo nutarimai. Lietuvos Autonomija ir visa, kas su ja rišasi, ir buvo pamatu to lietuvių būrelio, kuris Dūmoje pasirodė kaip atskira lietuvių autonomistų kuopa ir veikė prisidėjusi prie Dūmos autonomistų frakcijos“¹⁸ (apie ją žr. toliau. — *R. L.*), — 1907 m. rašė J. Kubilius.

Pirmoji dūma 1906 m. liepos 21 d. caro įsaku buvo paleista. Tokį jos likimą seniai pranašavo visos politinės jėgos, kairieji, tiesa, tikėdamiesi, jog revoliucijos baimė atitolins šią datą. Lietuvos gyvenime Dūma jokių permainų neatnešė, tačiau besiformuojančioms politinėms parti-

joms apskritai buvo didelė mokykla. Netikėtai (iš šeštadienio į sekmdienį) Dūmą paleidus, kadetų, Darbo kuopos ir socialdemokratų frakcijų atstovai susirinko Vyborge. Kol vyriausybės įsakytas Vyborgo gubernatorius paprašė susirinkusiuosius išvykti iš Suomijos, jie suskubo parengti kreipimosi į visuomenę projektą, kuriame ragino žmones pasyviai priešintis. Šis kreipimasis įėjo į istoriją kaip Vyborgo manifestas. Iš lietuvių atstovų Vyborge posėdžiavo ir manifestą pasirašė L. Lopas, J. Kubilius ir P. Vitkauskas. 1907 m. už tai jie buvo nuteisti tris mėnesius kalėti ir neteko teisės balotiruotis per naujus rinkimus. J. Girnius bausmės išvengė, nes, jo paties liudijimu, manifestą pasirašė kiek vėliau, Teriokuose¹⁹.

Antroji dūma, kurioje daugumą vėl turėjo kadetų vadovaujama opozicija, susirinko 1907 m. kovo 3 dieną. Lietuvių atstovai ir vėl atsisėdo kairiųjų frakcijų — socialdemokratų, Darbo kuopos bei kadetų — suoluose. Kadangi jų daugumą sudarė socialdemokratai, susijungti į vieną kuopelę pasirodė gerokai sunkiau nei Pirmojoje dūmoje. Mat dar pakeliui į Peterburgą P. Gudavičius, A. Povylius, A. Kupstas ir P. Kumelis Vilniuje susitiko su Jungtiniu LSDP CK, kur pirmiausia nutarta: „... kaipo socialdemokratai jie negali prisidėti prie bendrosios lietuvių kuopelės, į kurią gali įeiti įvairiausių pažiūrų žmonės, dargi kokie atžagareiviai...“²⁰. Susirinkime nuspręsta, jog atstovai Dūmoje sudarys LSDP kuopelę, kuri prisijungs prie bendros socialdemokratų frakcijos. Be to, socialdemokratų „Skardas“ pareiškė, jog Dūmoje jų atstovai gins bežemių, mažžemių ir darbininkų interesus, nes „... visos tautos atstovavimas — tai tik akių apdūmimas žmonėms“²¹. Visos lietuvių politinės jėgos kritikavo tokius socialdemokratų pareiškimus, laikydamosi nuomonės, jog deputatai pirmiausia privalo ginti tautos, o tik paskui partijos interesus.

Patys atstovai, matyt, pakluso partijos drausmei, tvirtesnę nuomonę turėjo ne visi. Antai dar prieš LSDP CK instrukcijas Vilniuje V. Stašinskas ir P. Gudavičius pasisakė už vieną lietuvių atstovų kuopelę Dūmoje²². Susitikime su Peterburgo inteligentais (dalyvaujant LSDP lyderiams S. Kairiui bei A. Moravskiui) tam pritarė ir A. Povylius²³. Vis dėlto pastangas vieningai dirbti dėjo tik P. Leonas. „Mūsų socialdemokratiški atstovai — tai jauni vyrai, kurių, man rodo, nuomonės ir taktika dar neišsidirbusios galutinai, — bent jų daugumos. Užtat reikia duoti jiems laiko apsižiūrėti, apsvarstyti dalykų padėjimą etc.“²⁴, — rašė iš Peterburgo P. Leonas. Jo optimizmą žadino tai, kad šie atstovai socialdemokratų frakcijoje pasiliko teisę savarankiškai veikti dėl Lietuvos autonomijos. P. Leono tolerancija ir galbūt A. Bulotos idėjinis artumas socialdemokratams padėjo išvengti gilesnio lietuvių deputatų konflikto. Susirinkime Peterburge (kovo 7 d.), išsiaiškinę pozicijas, jie vis dėlto nutarė rinktis nors kartą per savaitę²⁵.

Šio susitarimo nebuvo laikomasi, tik socialdemokratai nuolat posėdžiavo su LSDP vadovais²⁶. Tačiau deputatams nepavyko išvengti atsakomybės visuomenei. Visų srovių spaudos, matyt, ir asmeniškai kritikuojami, kovo 24 d. jie dar kartą susirinko ir nutarė paskelbti bendrą kreipimąsi, paaiškinantį santykius (jo projektus parašyti pavesta P. Leo-

nui, A. Bulotai ir V. Stašinskui)²⁷. Tokio kreipimosi deputatai nepaskelbė, tačiau įvykių eiga privertė juos bendradarbiauti. Jie skubiai susirinko į posėdį balandžio 1-osios vakare, nes tos dienos posėdyje Lenkijos Karalystės atstovas R. Dmovskis (Dmowski) mėgino analizuoti agrarinį klausimą Lietuvoje²⁸ ir vėliau dėl to kartu posėdžiavo²⁹.

Peterburgo inteligentai, bendradarbiavę su Pirmosios dūmos atstovais, su naujaisiais bendrą kalbą rado ne iš karto. Čia irgi vyko srovių kova. „Peterburginiai lietuviai inteligentai negali visi dirbti išvien,— rašė P. Būčys. — Kai tik susieina socialdemokratai su nepriklausančiais prie jų, tuoj kyla ilgi ginčai, laikas gaišta ir darbas lieka nepadarytas“³⁰. Ir tik P. Leonui pasiūlius politiniams priešinininkams posėdžiauti atskirai, darbas pajudėjo. Balandžio 14 d. dvasinėje akademijoje susirinkę P. Leonas, E. Volteris, Matulaitis, S. Pavalkis, G. Feterauskas, P. Būčys ir J. Mačiulis-Maironis nutarė organizuoti Peterburgo inteligentus bent į 5 kuopeles, kurios rūpintųsi svarbiausiais Lietuvos reikalais: žemės, autonomijos arba plačios savivaldos, mokslo ir švietimo, žmonių lygybės bei laisvės ir lietuvių kalbos teisių klausimais. Jau kitą dieną buvo sudarytas sąrašas 18 asmenų, pasiryžusių dirbti minėtose srityse, o balandžio 16 d. pas G. Feterauską susirinkusi grupelė inteligentų (P. Būčys, J. Šliogeris, S. Šliūpas, A. Dubinskas, K. Žalys, Čepanis) mėgino pasidalyti darbus. Sudarytos 4 kuopelės: agrarinė (G. Feterauskas, J. Šliogeris, S. Šliūpas, Čepanis, K. Žalys), mokslo ir apšvietos (P. Būčys, K. Žalys, J. Mačiulis-Maironis, Jodinskas), autonomijos (A. Dubinskas, S. Šliūpas, J. Zubrickas, S. Pavalkis, A. Voldemaras), kalbos ir lygybių (A. Spurga, J. Zubrickas, Čepanis). Taigi Peterburgo inteligentų ratas nebuvo labai platus. Jie nutarė palaikyti tarpusavio ryšius ir kas mėnesį rengti bendrus lyg ir ataskaitinius susirinkimus. P. Būčio duomenimis, visos kuopelės bent po kartą posėdžiavo, organizavosi³¹, tačiau jų veikla, matyt, nebuvo efektyvi ir negalėjo patenkinti atstovų informacijos, ryšių su Lietuva poreikio. Todėl, balandžio 20 d. susiję pas A. Bulotą, atstovai nutarė Vilniuje sušaukti lietuvių inteligentų susirinkimą. Jį surengė per Šv. Velykas. Atvyko visi Dūmos nariai, išskyrus P. Kumelį, ir apie 80 įvairių srovių inteligentų (tarp jų maždaug 15 kunigų). Pirmininkavo P. Leonas. Posėdžiavo dvi dienas, priėmė tris rezoliucijas, tačiau nespėjo aprėpti visų aktualiausių klausimų. Susirinkusieji pirmiausia ir daugiausia kalbėjo apie autonomiją. Nors jos idėja nauja, tačiau visiems priimtino galutinio projekto nebuvo. Daug abejonių kėlė ir autonomijos įgyvendinimo būdai. Įtakingiausios Rusijos partijos kiek galėdamos atidėliojo svarstyti „pakraščių“ politinį savarankiškumą. Tad lietuvių inteligentai pasitarime galiausiai priėmė A. Bulotos pasiūlytą rezoliuciją: sudaryti demokratišką Lietuvos autonomijos projektą, kuriam parengti išrinktas 5 asmenų komitetas. Laikas, kada projektą pateikti svarstyti Dūmai, paliktas pačių atstovų nuožiūrai, tačiau susirinkusieji pageidavo padaryti tai kuo greičiau. Atstovai įpareigoti kiekviena proga Dūmoje kelti Lietuvos autonomijos idėją. Dauguma socialdemokratų balsuoti ir priklausyti minėtam komitetui atsisakė, nes nuoseklų projektą, jų nuomone, galėjo parengti tik vienos pakraipos žmonės³².

Kitas susirinkime plačiai svarstytas klausimas buvo lietuviškų Suvalkų gub. apskričių atskyrimas nuo Lenkijos. Ji Karalystės autonomiją laikė vien laiko klausimu, o lietuviai jau seniai rūpinosi šios teritorijos likimu. Čia buvo svarstomi argumentai, kuriais atstovai Dūmoje galėtų paremti savo reikalavimus. Kadangi Suvalkų gub. tvarka (valsčiai, teismas ir kt.) gerokai skyrėsi nuo Kauno gub. tvarkos ir pastarosios nenaudai, nutarta Dūmoje reikalauti tik jos lietuviškos dalies skyrimo į atskirą guberniją. Už šią A. Bulotos pasiūlytą rezoliuciją susirinkusieji balsavo vieningai.

Trečias klausimas buvo aktualiausias patiems atstovams. Dėl to meto komunikacijų lygio jie buvo gana izoliuoti nuo Lietuvos. Tad nutarta Vilniuje ir kituose didesniuose miestuose, taip pat Peterburge įkurti nepartinius informacijos biurus, kurie rinktų ir siųstų atstovams reikalingus duomenis. Lietuvos biuras buvo iš karto sudarytas iš 7 žmonių³³ (jų pavardžių nežinome, greičiausiai tai laikraščių redaktoriai, didesnių draugijų vadovai).

Taigi Antrosios dūmos atstovai į Peterburgą grįžo su lietuvių visuomenės rezoliucijomis pagrindiniais klausimais (išskyrus žemės), užsitikrinę glaudesnį ryšį su Lietuva. Deja, šios pastangos liko bevaisės, nes vyriausybė netrukus (birželio 16 d.) paleido Antrąją dūmą.

Trečiosios dūmos narių daugumą sudarė dešinieji deputatai, nes naujasis rinkimų įstatymas gerokai sumažino nerusų gyventojų ir valsčių skaičių. Į ją buvo išrinkti tik 4 lietuviai, iš kurių vien A. Bulota turėjo nedidelę parlamentinio darbo patirtį ir aukštąjį išsilavinimą. Visi atstovai buvo artimų, kairiųjų, pažiūrų, tad apsigyveno kartu ir ketino bendradarbiauti³⁴. Tačiau kaip tik šioje Dūmoje, kuri veikė ilgiausiai — visą 5 metų kadenciją, atstovai gerokai nutolo nuo Lietuvos ir jos visuomenės. Tai daugiau lėmė subjektyvios priežastys, pvz., iškiliausios tarp jų asmenybės — A. Bulotos — pozicija. Tapęs Darbo kuopos frakcijos pirmininku, jis darėsi visos Rusijos masto politiku ir pasisakė prieš atskiros lietuvių atstovų kuopelės steigimą³⁵. Kiti atstovai, neturėdami aukštesnio išsilavinimo, nedrįso imtis kokios politinės iniciatyvos („Tie atstovai (P. Keinys ir I. Požela. — R. L.) buvo pilnoje Bulotos įtakoje ir jokio vaidmens nei Dūmoje, nei Lietuvos gyvenime nevaicino, kadangi buvo mažamoksliai“³⁶ — rašė atsiminimuose advokatas Z. Toliušis, kurį laiką gyvenęs A. Bulotos bute ir sekretoriavęs šiems trims Dūmos nariams).

P. Kuzma prie kitų atstovų nepritapo ne tiek dėl politinių pažiūrų, kiek dėl asmeninių santykių. Dūmai pritarus jo ir A. Bulotos siūlymams įvesti į 6 lietuviškų Suvalkų gub. miestų savivaldybes lietuvių kalbą, abu deputatai negalėjo pasidalyti šios pergalės laurų³⁷. Katalikų spauda dar labiau gilino konfliktą: menkino A. Bulotos nuopelnus ir simpatizavo tik P. Kuzmai labiausiai už tai, kad 1909 m. pavasarį jis išėjo iš socialdemokratų frakcijos.

Trečiosios dūmos darbais daug mažiau domėjosi ir lietuvių visuomenė. 1907 m. pavasarį sumanyti ir pradėti kurti atstovų ir Lietuvos ryšiai nebuvo atgaivinti. Nors iš karto tartasi steigti komitetus, kurie padėtų atstovams rinkti reikalingą medžiagą ir pan., šie planai neįvykdyti. „To-

kiu būdu mūsų atstovams tapo palikta pilna laisvė kelti ir ginti lietuvių ar viso mūsų krašto reikalai taip, kaip jiems patinka“³⁸, — rašė J. Vileišis ir siūlė, jog svarbių Lietuvai klausimų, iškeltų Dūmoje, svarstymo ar bent medžiagos rinkimo imtųsi specialiai įsteigta Lietuvių mokslo draugijos sekcija. Šis sumanymas irgi liko be atgarsio. Atstovai ryšį su Lietuva palaikė per spaudą („Lietuvos ūkininką“, „Viltį“) daugiausia savo iniciatyva ir prašė pagalbos. Visuomenės abejingumą lėmė pats Dūmos darbas: dešinioji jos dauguma nežadėjo Lietuvai jokių laisvių, atvirksčiai, neslėpė rusinimo tikslų, o žemės reforma jau vyko dar iki Trečiosios dūmos susirinkimo P. Stolypino padiktuotais įstatymais.

Į Ketvirtąją dūmą išrinkti lietuvių atstovai jau ne tik negalėjo drauge posėdžiauti, bet ir bendrauti be tarpininkų. J. Laukaičio ir kairiųjų demokratų P. Keimio ir M. Januškevičiaus tarpininko vaidmenį atliko M. Yčas³⁹. Kairieji demokratai viešai pareiškė visuomenei „ne tik asmens, bet ir bendrų ryšių“ negalį turėti su kun. J. Laukaičiu, nes jis nesutiko atsiri-boti nuo Seinų „Šaltinio“ rinkiminės kampanijos⁴⁰. Joje buvo agituojama prieš A. Bulotą, nestokojama griežčiausių žodžių dėl jo kairiųjų pažiūrų bei ryšių su žydų kurija, kurios balsais pateko į gubernijos rinkimus. Kadangi kairiuosius demokratų Kaune irgi išrinko valstiečiai, susiblokavę su žydais, ir Dūmoje jie tęsė A. Bulotos politiką. Bendradarbiauti su J. Laukaičiu neleido partinės ambicijos.

J. Laukaitis Dūmoje prisijungė prie progresistų frakcijos⁴¹. Apskritai jis elgėsi gana savarankiškai ir, atrodo, nepalaikė glaudesnio ryšio su Lietuvos kunigais⁴². Skirtingai nuo jo, M. Yčas artimai bendravo su rinkimuose jį rėmusiais Vilniaus viltininkais, o Kauno inteligentai, jo paties liudijimu, darbu Dūmoje nesidomėjo⁴³.

Lietuvių atstovų nesuvienijo ir prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas: jiems nepavyko rasti kompromiso bendroms deklaracijoms⁴⁴. 1914 m. rudenį organizuotas visų dūmų atstovų komitetas, kurį lietuvių spauda įsivaizdavo kaip „tautos atstovybę“, turinčią autoritetą Peterburge, dėl pakraipų ginčų netrukus iširo⁴⁵. Taigi visas lietuvių politinis gyvenimas buvo diferencijavęsis į sroves, kurių skirtinga taktika neleido susitarti net siekiant tų pačių tikslų.

Dūmos autonomistų sąjunga

Milžiniškoje Rusijos imperijoje, sukurtoje laimėtais grobiamaisiais karais, rusai sudarė gyventojų mažumą. O Dūmoje kitataučiams atstovavo gerokai mažiau deputatų (pirmosiose — 41%⁴⁶, paskutinėse — 23%⁴⁷).

Susirinkę į Pirmąją dūmą, imperijos pakraščių atstovai susivienijo į autonomistų sąjungą. Jos iniciatorius buvo Minsko deputatas kadetas A. Lednickis. Steigiamasis sąjungos susirinkimas įvyko gegužės 18 d., dalyvavo apie 120 Lenkijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Ukrainos, Baltarusijos ir kitų kraštų atstovų. Debatuose kaip tik išryškėjo etnografinės

* Ji užėmė tarpinę padėtį tarp kadetų ir oktiabristų. Ketvirtojoje dūmoje turėjo 48 deputatus; programiniai reikalavimai — išplėsti Dūmos įstatymų leidimo teises, didinti ministrų atsakomybę Dūmai ir miestų valdymo organų bei žemstvų kompetenciją.

įvairių tautų autonomijos siekimas. Atstovai iš karto susiskaldė į tautines kuopeles. Lietuviai susirinkime, atrodo, buvo tarp nedaugelio, jau galėjusių pateikti savo etnografinės autonomijos (su centru Vilniuje) projektą⁴⁸ (jį buvo parengusi LDP).

Tautinės mažumos į autonomistų sąjungą dėjo didelių vilčių („Mums svarbiausia — autonomistų kuopa, nežiūrint nei į kairiuosius, nei į dešiniuosius“⁴⁹, — rašė J. Girnius) ir siejo jas su labai liberalia kadetų partijos nacionaline programa. Tačiau kadetų veikėjai, remdamiesi autonomistų sąjunga, matyt, norėjo tik „nuleisti garą“ susitvenkusiam Rusijos tautų nepasitenkinimui: plenariniuose posėdžiuose jie stengėsi neliesti skaudžių tautinių klausimų. Antai kadetai nepalaikė lenkų siūlymo įrašyti pataisą dėl Lenkijos Karalystės autonomijos. Nors Lenkijos autonomiją jie buvo įrašę į savo programą ir viešai gynė, tautinių klausimų kėlimą Dūmoje tuo metu laikė per ankstyvu⁵⁰. Kadetų partijos lyderiai santūriai žiūrėjo ir į autonomistų sąjungą. „Nacionaliniai klausimai savaimė turėjo apsunkinti socialinius ir konstitucinius klausimus, kuriuos mes laikėme pagrindiniais“⁵¹, — aiškino P. Miliukovas tokio požiūrio priežastis.

Gegužės—birželio mėn. įvyko keletas sąjungos susirinkimų, tačiau jos gyvybingumo kreivė vis leidosi. Kadangi kadetai į pirmą vietą kėlė demokratiškus įstatymų bei agrarinį klausimus, autonomistai liko be užnugario. Sąjunga nepriklausė ir Lenkijos Karalystės atstovai, susirūpinę vien savo autonomijos likimu. Tad sąjunga organizavosi vangiai: 1906 m. gegužės 24 d. priimta specialios komisijos parengta jos programa, kurioje suformuluotas įvairių sričių ir tautų autonomijos siekimas, išsaugant Rusijos valstybės vientisumą, valdymo decentralizacijos, visų tautų lygybės principai⁵². Gegužės 31 d. sudarytas autonomistų sąjungos informacijos biuras (iš lietuvių priklausė J. Kubilius)⁵³. Kadetams atsisiakius prisidėti prie autonomijos įstatymų projektų rengimo, birželio 30 d. posėdyje šio darbo imtis nusprendė patys autonomistai⁵⁴. Tačiau sąjunga pamažu nyko, į posėdžius rinkdavosi vis mažiau žmonių, ir kiekvieną kartą jie įsitikindavo savo interesų skirtingumu.

Lietuvių atstovai bei inteligentai, nusivylę kadetais ir autonomistų sąjunga, mėgino vienytis su latvių, estų deputatais⁵⁵, tačiau iki Dūmos paleidimo liepos mėn. šio sumanymo neįgyvendino. Beje, M. Yčas jį atgaivino Ketvirtojoje dūmoje, ėmėsis iniciatyvos suvienyti lietuvių, latvių ir estų deputatus į „Baltijos grupę“. Nors sumanymui visi pritarė, į steigiamąjį susirinkimą latviai bei kairieji lietuvių atstovai neatvyko, ir idėja užgeso⁵⁶.

Autonomistų kuopą mėginta atgaivinti ir Antrojoje dūmoje. Jos organizatoriai, be kitų, buvo A. Bulota, P. Leonas, V. Stašinskas ir P. Gudavičius⁵⁷. Duomenų apie kuopos veiklą trūksta, tačiau galima spėti, kad Lenkijos Karalystės autonomijos projekto likimas šioje Dūmoje* paskatino atstovus imtis kitų, perspektyvesnių, darbų.

* Lenkijos Karalystės autonomijos projektą, pateiktą 1907 m. balandžio mėn., Dūma sutiko visiškai tyla. Kadetai ir ši kartą nepalaikė lenkų, aiškindamiesi tuo, kad projektas pateiktas ne laiku.

Išvados

Lietuviai dėl savo negausumo atskiros frakcijos Valstybės dūmoje nesudarė. Tikėdamiesi įtakingųjų Rusijos partijų paramos, jie jungėsi į kitas, dažniausiai kairiąsias, frakcijas ir pasiliko teisę Lietuvos klausimais elgtis savarankiškai. Šiems reikalams svarstyti Pirmosios dūmos deputatai buvo susivieniję į kuopelę, kuri posėdžiavo kartu su specialiai įsteigto Peterburgo lietuvių inteligentų patariamojo biuro nariais. Antrosios dūmos nariai, nors ir ne iš karto, taip pat rinkosi į bendrus posėdžius, buvo bepradėdą organizuoti nepartinių informacijos biurų tinklą Lietuvoje.

Dviejų pirmųjų dūmų patirties nepanaudojo Trečioji ir Ketvirtoji dūmos, kuriose lietuviai vadovavosi tik asmeniniais ar partiniais ryšiais. Lietuvių partijos nepajėgė organizuoti sinchroniško Dūmos darbotvarkėje esančių klausimų svarstymo bei projektavimo. Visuomenė pasyviai stebėjo Dūmos darbą, nes siųsti prašymus ar kt. oficialiai jau buvo uždrausta, o dešinioji Dūmos dauguma iš esmės vykdė vyriausybės politiką.

Lietuvių politikų orientacija į kadetų partiją, kuri vadovavo opozicijai pirmosiose dūmose, lauktų rezultatų nedavė. Vengdami Dūmos paleidimo pavojaus, šios partijos lyderiai neparėmė imperijos tautų autonomijos siekimo.

¹ Серенас P. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. Chicago, 1977. T. 1. P. 397—430; Гришкунайте Э. Позиция революционных социал-демократов Литвы в период выборов и деятельности I и II государственных дум // Lietuvos TSR MA darbai. Serija A. 1963. Nr. 1. P. 165—181.

² Серенас P. Min. veik. P. 411; Гришкунайте Э. Указ. соч. С. 177.

³ Michał Br. Wybory w Kownie // Kurjer Litewski. 1907. N. 31.

⁴ Biržiška M. Lietuvių tautos kelias. Los Angeles, 1953. T. 2. P. 138.

⁵ Kodėl atstovas P. Kuzma išstojo iš social-demokratų frakcijos // Viltis. 1909. Nr. 51.

⁶ Lietuvos autonomija ir Rusų konstitutiškai demokratiškoji partija // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 13.

⁷ Iks [J. Basanavičius]. Kauno gubernijos atstovų rinkimas 1906 m. ir jo istorija // Ten pat. Nr. 196.

⁸ Zr.: Varpas. 1913. Nr. 1. P. 18.

⁹ Büelinis K. Penktieji metai. New York, 1959. P. 233; Biržiška M. Min. veik. P. 135.

¹⁰ P. B. [P. Būčys]. Lietuviai Dūmoje // Saltinis. 1906. Nr. 8. P. 126—127.

¹¹ [Zinutė] // Kurjer Litewski. 1906. Nr. 92.

¹² K. J. [V. Jarulaitis]. Lietuviai atstovai ir lenkai // Saltinis. 1906. Nr. 14. P. 239.

¹³ Valstijos Dūmos Sąnarys. Valstijos Dūma ir jos atstovai // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 95; Mūsų atstovai Dūmoje // Ten pat. Nr. 99; P. B. [P. Būčys]. Lietuviai Dūmoje // Saltinis. 1906. Nr. 8. P. 126.

¹⁴ Turčiniškis J. [J. Zubrickas]. Lietuvos atstovų rūpesčiai // Saltinis. 1906. Nr. 12. P. 190.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Lietuvos atstovai // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 133; Kun. J. [V. Jarulaitis]. Lietuviai atstovų rūpesčiai Dūmoje // Saltinis. 1906. Nr. 13. P. 205.

¹⁷ [Zinutė] // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 112; [Zinutė] // Ten pat. Nr. 113; Peterburgas // Ten pat. Nr. 125; Girnius J. Iš Lietuvos atstovų kuopos // Ten pat. Nr. 135; Lietuvos atstovai // Ten pat. Nr. 138.

- ¹⁸ Kubilius J. „Lietuvių Kuopa“ pirmojų Dūmų // Lietuvos ūkininkas. 1907. Nr. 14. P. 216.
- ¹⁹ Girnius J. Iš priežasties Dūmos paleidimo // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 162.
- ²⁰ Mūsų atstovai ir žmonės // Skardas. 1907. Nr. 7. P. 120.
- ²¹ Ką veiks mūsų atstovai Dūmų // Ten pat. Nr. 8. P. 114.
- ²² Michał Br. Wybory w Kownie // Kurjer Litewski. 1907. Nr. 31.
- ²³ P. Leono 1907.II.24 d. laiškas nežinomam asmeniui // Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 255. B. 182. L. 4.
- ²⁴ P. Leono 1907.III.1 d. laiškas nežinomam asmeniui // Ten pat. L. 2.
- ²⁵ Būčys P. Lietuvių atstovų darbai // Šaltinis. 1907. Nr. 16. P. 252.
- ²⁶ Ten pat. P. 253.
- ²⁷ Ten pat. P. 252.
- ²⁸ Ten pat. P. 253.
- ²⁹ Ten pat.
- ³⁰ Būčys P. Mūsų atstovai ir Peterburgo lietuvių darbai // Šaltinis. 1907. Nr. 22. P. 348.
- ³¹ Ten pat. P. 348—349.
- ³² Ten buvis. Lietuvių inteligentų susirinkimas // Šaltinis. 1907. Nr. 22. P. 341—343; V. Lietuvių inteligentų susirinkimas // Skardas. 1907. Nr. 19. P. 285—287.
- ³³ V. Lietuvių inteligentų susirinkimas // Skardas. 1907. Nr. 19. P. 285—287.
- ³⁴ Kuzma P. Lietuvos atstovai ir Dūma // Žarija. 1907. Nr. 25. P. 370; Vienas iš jų. Lietuviai atstovai // Vilniaus žinios. 1907. Nr. 215.
- ³⁵ Bulota A. Ar galima yra atskira lietuvių atstovų kuopa V Dūmoje // Lietuvos ūkininkas. 1909. Nr. 26. P. 233—235.
- ³⁶ Toliušis Z. Mano gyvenimo kelias. Atsiminimai // Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 66. B. 2. L. 85.
- ³⁷ Kuzma P. Visuomenės teisman // Šaltinis. 1912. Nr. 39. P. 609—610; Atsakymas atstovui Bulotai // Ten pat. Nr. 34—35 ir kt.
- ³⁸ Vileišis J. Pagalba atstovams // Vilniaus žinios. 1908. Nr. 190.
- ³⁹ G. Mūsų atstovų veikimas Dūmoje ir už Dūmos // Viltis. 1914. Nr. 86.
- ⁴⁰ Kunigui Laukaičiui laiškas bei kun. Laukaičio atsakymas // Viltis. 1913. Nr. 18.
- ⁴¹ Noreika L. Mūsų atstovai // Viltis. 1912. Nr. 145.
- ⁴² Kun. J. Vailokaičio 1913.XI.3 d. laiškas A. Dambrauskui // Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1. E. 54. L. 14.
- ⁴³ Yčas M. Atsiminimai. K., 1935. T. 1. P. 69.
- ⁴⁴ Lopata R. Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914—1915 metais // Lietuvių atgimimo istorijos studijos. V., 1991. T. 3. P. 233, 241.
- ⁴⁵ Ten pat. P. 240—241.
- ⁴⁶ Łukawski Z. Koło polskie w rosyjskiej dumi państwowej w latach 1906—1909. Wrocław, 1967. S. 54.
- ⁴⁷ Аврех А. П. А. Столыпин и судьбы реформ в России. Москва, 1991. С. 28.
- ⁴⁸ Mūsų atstovai Dūmoje // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 99.
- ⁴⁹ Girnius J. Dūmos taktika // Ten pat. Nr. 129.
- ⁵⁰ Łukawski Z. Op. cit. P. 51—52.
- ⁵¹ Милюков П. Воспоминания. Москва, 1990. Т. 1. С. 369.
- ⁵² Jarušaitis V. Autonomistų partija ir atsakymas ant Dūmos adreso // Šaltinis. 1906. Nr. 10. P. 157—158; Dūma // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 99.
- ⁵³ Parlamentarinė autonomistų sąjungos Kuopa // Vilniaus žinios. 1906. Nr. 109.
- ⁵⁴ Girnius J. Autonomistų taktika // Ten pat. Nr. 136.
- ⁵⁵ Lietuvos atstovai // Ten pat. Nr. 133.
- ⁵⁶ Noreika L. Mūsų atstovai // Viltis. 1912. Nr. 145; Yčas M. Mūsų veik. P. 70.
- ⁵⁷ Autonomistų kuopa // Šaltinis. 1907. Nr. 254. P. 16.

Gauta 1992 m. liepos mėn.

Summary

REGINA LAUKAITYTĖ LITHUANIANS IN THE STATE DUMA

Unified activity of the Lithuanian representatives of the Kaunas and Suvalkai districts in the State Duma is analysed in the article. Being not numerous they could not form a faction, but they had been acting in various left wing factions. The representatives of the First and Second Duma had common sittings, at which the representatives of St. Petersburg intelligentsia had a deliberative vote. The representatives of the Third and Fourth Duma had followed only personal and party contacts. The main goal of the Lithuanians at the State Duma was to gain state autonomy (self-government). The most influential Russian parties, which the Lithuanian politicians were aimed at, had not supported this goal.